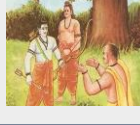

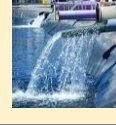
2 कृषकानाम् आन्दोलनेन प्रभावितं जनजीवनं, वाहनानां दीर्घपङ्क्तयः सर्वत्र दृष्टाः

3 रामस्य समीपं मृतपुत्रम् आदाय कस्यचिद् ब्राह्मणस्य आगमनम्।

4 याज्ञवल्क्यस्मृतौ निहितं जलव्यवस्थापनस्य आधुनिकोपयोगिता

भारतस्य वैदेशिक-मुद्राविनिमय-कोशः सप्तशत-बिलियन यू.एस. डॉलर-परिमितः सञ्जातः

हिमसंस्कृतवार्ता। भारतेन अत्युत्तम-लक्ष्य सम्प्राप्य वैदेशिक-मुद्राविनिमय-कोशः सप्तशत-बिलियन यू.एस. डॉलर-परिमितः सञ्जातः। अनेनैव सह वैश्विकस्तरे भारतस्य स्थानं चतुर्थं सञ्जातम्। आहत्य गतदशब्दे चतुर्दशतः चतुर्विंशतिःकाले प्रत्यक्ष-वैदेशिकविनिवेशः प्रायशः नवोत्तर-सप्तशत बिलियन डॉलररूपेण सञ्जातोऽस्ति। अस्मत्वारोहणे प्रोक्तं यत् वैश्विक प्रतिस्पर्धीति सूचकाङ्के चतुर्दशोत्तर-द्विसहस्रतमे वर्षे भारतस्य स्थानं यत्र एकसप्ततितमम् आसीत् तत्रैव अष्टादशोत्तर-द्विसहस्रतमे वर्षे स्थानमिदं वरीवर्धय एकोन चत्वारिंशत्तमम् अभवत्। इदं हि आधारभूत-संरचनां आपणस्य स्थितिं, नवाचारे वृद्धिञ्च दर्शयति।

वॉरहॉर्स-रॉकेट-पोलर भारतीय-अन्तरिक्ष-अनुसन्धानसङ्घटनम् गतरात्रौ श्रीहरिकोटातः उपग्रहद्वयं प्रक्षेपितवान्

हिमसंस्कृतवार्ता। वॉरहॉर्स-रॉकेट-पोलर भारतीय-अन्तरिक्ष-अनुसन्धानसङ्घटनम् रात्रौ श्रीहरिकोटातः उपग्रहद्वयं प्रक्षेपितवान्। यद्धि अन्तरिक्षयानानां डोंकिंग इति संयोजनं अनडोंकिंग इति वियोजनं कृतम्। येन भारतदेशः विश्वस्य चतुर्थः देशः भविष्यति यो हि उपलब्धिम् इमं प्राप्तवान्। इस्रो इत्यस्य (पीएसएलवी) इति इति उपग्रहप्रक्षेपणयानं उपग्रहद्वयं एसडीएक्स ०१ एसडीएक्स ०२ इति षट्सप्तत्यधिक-चतुश्शतं कि.मी. परिमितायां वर्तुलाकार-कक्षायां स्थापयिष्यति। स्पेडेक्स इति अभियानं भारतस्य भविष्यत्कालिकानाम् अन्तरिक्ष-अन्वेषण-प्रयासानां कृते आधारशिलात्वेन भविष्यति इति अपेक्षा अस्ति। 'भारतीयाः चन्द्रमसि' इति लक्ष्यमधिकृत्य भारतीय-अन्तरिक्ष-स्थानकं चन्द्रमसः अन्तरिक्षयात्रिणः अवरोहणे अपि समर्थाः भविष्यन्ति इत्यपेक्षते। केवलं अमेरिका-रूस-चीनदेशाः एव अन्तरिक्षडोंकिंग इत्यस्यां प्रौद्योगिक्यां निपुणतां प्राप्तवन्तः। अभियानस्यास्य मुख्य उद्देश्यं अन्तरिक्षयानेषु विद्युत्कृतिहस्तान्तरणस्य प्रदर्शनमपि वर्तते।

केन्द्रीयवित्तमन्त्री निर्मला सीतारामन् उद्योग-प्रतिनिधिभिः आय-व्यय-सङ्कल्पना-प्रपत्रात् पूर्वं पञ्चमस्य परामर्शपूर्वकस्य उपवेशनं कृतवती

केन्द्रीयवित्तमन्त्री निर्मला सीतारामन् इत्येषा नवदिल्ल्याम् उद्योग-प्रतिनिधिभिः सह आगामिनः आय-व्यय-सङ्कल्पना-प्रपत्रात् पूर्वं पञ्चमस्य परामर्शपूर्वकस्य उपवेशनस्य अध्यक्षतां कृतवती। एतस्मिन् विहितोपवेशने वित्त-निवेश-सार्वजनिक-परिसम्पत्तिप्रबन्धनानि समेत्य अनेकेषां विभागानां सचिवाः उद्योग-आन्तरिक व्यापार-संवर्धन विभागस्य केन्द्रप्रशासनस्य च मुख्यार्थिक-परामर्शदाः च सहभागं कृतवन्तः। आगामिने वित्तवर्षाय केन्द्रीय आय-व्यय-सङ्कल्पना प्रपत्रं पञ्चविंशत्यधिक-द्विसहस्रतमे वर्षे संसदि प्रस्तोष्यते इति आशास्यते। एतद्धि वित्तमन्त्रिणः निर्मलासीतारामन् इत्येतास्याः नैरन्तर्येण अष्टमम् आयव्ययप्रपत्रं भविष्यति।

सर्वधर्मपूजया सह समारम्भम् राष्ट्रिय-कैडेट-कोर इत्यस्य गणतन्त्र-दिवस-शिबिरम्

राष्ट्रिय-कैडेट-कोर इत्यस्य पञ्चविंशत्यधिक-द्विसहस्रतमं गणतन्त्र-दिवस-शिबिरम् नवदिल्ल्याः करिअप्पा-परेड-ग्राउण्ड इत्यत्र सर्वधर्मपूजया सह समारम्भम्। एकमासपर्यन्तं प्रचल्यमाने एतस्मिन् शिबिरे समेषाम् अष्टाविंशति-राज्यानाम् अष्ट-केन्द्रशासितप्रदेशानाम् आहत्य एकषष्ट्यधिक-त्रिंशतोत्तर-द्विसहस्र-सङ्ख्याकाः कैडेट इति स्वयंसेविनः प्रशिक्षकः भागं ग्रहन्ति। येषु सप्तदशाधिक-नवशत-बालिकाः अपि सोत्साहं भागं स्वीकुर्वन्ति अस्य गणतन्त्रदिवसशिबिरस्य मूलोद्देश्यं सहभागिषु कैडेट इत्येतेषु प्रशिक्षार्थेषु देशभक्तेः अनुशासनस्य नेतृत्वगुणस्य च गहनतया प्रवर्तनमिति वर्तते। अयं वार्षिक कार्यक्रमः कैडेट-इत्येतेषां प्रशिक्षणार्थं सांस्कृतिक-क्रियाकलापेषु समाजसेवा-उपक्रमेषु च भागं ग्रहीतुं बहुमूल्ययुतान् अवसरान् प्रददाति।

गुजरातराज्यस्य द्विदिवसीय यात्रारतोऽस्ति केन्द्रीयगृहमन्त्री

केन्द्रीयगृहमन्त्री अमितशाहः गुजरातराज्यस्य यात्रारतोऽस्ति। अद्य श्रीशाहः गुजरातस्य वलसाड-जनपदस्य श्रीधरमपुरतीर्थं चन्द्रमिशन-इत्यस्य वार्षिकोत्सवस्य समापनसमारोहावधौ महामस्तकाभिषेकसमारोहे भागं गृहीतवान्। एतस्मिन् समारोहे गुजरातस्य वित्तोजा-मन्त्री कनुभाईदेसाई गुजराज्यमन्त्री हर्षसंघवी च सम्मिलितौ अभवताम्।

त्रिदिवसीय आधिकारिकयात्रायां विदेशमन्त्री डॉ. एस्. जयशङ्करः

विदेशमन्त्री डॉ. एस्. जयशङ्करः गतदिनात् कतरदेशस्य त्रिदिवसीय आधिकारिकयात्रायामस्ति। यात्रावधौ असौ कतरदेशस्य प्रधानमन्त्रिणा विदेशमन्त्रिणा च शेख मोहम्मदबिन-अब्दुलरहमान-बिन-जसीम-अलथानी इत्यनेन सह मिलिष्यति। विदेशमन्त्रालयेन विज्ञप्तौ उक्तं यत् अनया यात्रया द्वयोः देशयोः द्विपक्षीयसम्बन्धेषु विविधविषयेषु च समीक्षा सुनिश्चितास्ति। यत्र राजनीति-व्यापार-निवेश-ऊर्जा-सुरक्षा-संस्कृतिभिः सह क्षेत्रीयाः अन्ताराष्ट्रियाः च विविधाः पक्षाः सन्निहिताः सन्ति।

सुभाषितम्

विद्याविनयोपेतो हरति न चेतांसि कस्य मनुजस्य। कांचनमणिसंयोगो नो जनयति कस्य लोचनानन्दम्॥

हिन्द्यर्थः- विद्यावान् और विनयशील पुरुष किस मनुष्य के चित्त को नहीं हरते? सुवर्ण और मणि का संयोग किसकी आँखों को सुख नहीं देता? अर्थात् वह मनुष्य सभी को प्रिय होता है। (विद्या और विनय का संयोग सोने और मणि के संयोग के समान है।)

प्रतिदिनं नवीनतमं हिमसंस्कृतवार्ताः दैनिकवार्तापत्रं प्राप्त्यर्थं 7876636263 Whatsapp संख्या मध्ये नमो नमः लिखन्तु

To get the latest himsanskritvartah Daily Sanskrit Newspaper every day, write Hello on 7876636263 Whatsapp

सूचना- हिमसंस्कृतवार्ताः दैनिकपत्रे व्याकरणात्मक-अशुद्धिनां कृते सम्बद्धाः पत्रकाराः लेखकाश्च उत्तरदायिनः भविष्यन्ति

कार्यालयः हिमसंस्कृतम् प्रकाशनम् जसवां कोटला तहसीलपरिसरस्य समुखे कस्बा कोटला, जिला कांगड़ा हि.प्र. पत्रव्यवहारसङ्केतः- १७७१११

जलवायुवार्ताः

भारतीय-ऋतु-विज्ञान-विभागेन जम्मूकश्मीर-हिमाचलप्रदेशयोः शीतप्रकोपः अनुमानितः। विशिष्टे संवादे ऋतुविज्ञानविभागस्य वरिष्ठः वैज्ञानिकः डॉ. सोमा-सेनराय सूचितवती यत् पश्चिमोत्तरे भारते कुञ्जटिका सम्भाविता अपरत्र तटीयतमिलनाडी तीव्रवृष्टिः अनुमानितास्ति। अत्रावधौ उत्तरप्रदेशे आगामिषु पञ्चसु दिवसेषु न्यूनतम तापमाने षड्ग्रिमीमितं यावत् न्यूनता आगन्तुं शक्यते। तत्रैव, पञ्जाब-हरियाणा-चण्डीगढ-दिल्ली-राजस्थान-राज्येषु आगामिनं दिनत्रयं यावत् न्यूनतम तापमाने चत्वारिंशद्ग्रि-सेल्सियस-मितं यावत् अपचितिः भवितुं शक्यते इति सम्भाव्यते।

शिमलानगरे प्राप्तः एस्केलेटर-पादपथस्य उपहारः

हिमसंस्कृतवार्ता:- शिमला। स्मार्टसिटी- शिमला इत्यस्यान्तर्गतं अस्मिन्संवत्सरे नगरवासिभ्यः जाखूमन्दिरं एस्केलेटरं, ढलीबसस्थानं, च संजौलीस्मार्टपादपथम् इत्यादीनि बहूनि महत्त्वपूर्णानि उपहारानि प्राप्तानि। ऐतिहासिकं रिजप्रांगणं रक्षितुं षट्षष्टिकोटिरूप्यकाणां प्रकल्पः अपि प्रायः सम्पूर्णः जातः। अनेन रिजस्य शोभा अपि वर्धिता। तथापि शिमलानगरे त्रिशतकोटिरूप्यकाणां पञ्चदशधिकाः प्रकल्पाः अपि सन्ति ये दिसम्बरमासपर्यन्तं सम्पूर्णाः नाभवन्। शासनविभागानां विलम्बेन एते प्रकल्पाः त्रिवर्षेभ्यः अपि अपूर्णाः। केचन प्रकल्पाः केवलं पत्रेषु एव सीमिताः। अस्य वर्षस्य प्रारम्भे मार्चमासे जाखू एस्केलेटररूपेण नगरेण महान् उपहारः लब्धः। एस्केलेटर इत्यस्मात् मन्दिरं प्रति गच्छन्तः लक्षसंख्याकाः श्रद्धालवः सुगमं मार्गं प्राप्तवन्तः। ढलीस्थाने नूतनं बसस्थानं सम्पूर्णं जातम्। इतः उपरिशिमलाक्षेत्राय बसयानां प्रचलनं भविष्यति। संजौली- आईजीएमसी- स्मार्ट- पादपथः, छोटा शिमला इत्यत्र वाक्के, सर्कुलर- रोड- पादपथस्य निर्माणेन जनानां पदाति-गमनागमनं सुगमं जातम्। रिवोली- विष्णुप्यां निर्मितानि शालानि बहूनि पुस्तक-स्थानकानि च उद्घाटितानि। नगरे मिडलबाजारलिफ्ट सह अन्ये प्रकल्पाः प्रायः सम्पूर्णाः, किन्तु उद्घाटनस्य अभावे जनाः तेषां सुविधां न प्राप्तवन्तः।

- त्रिवर्षेभ्यः अपि एते 9 प्रकल्पाः अपूर्णाः।
1. आईजीएमसी-नूतन-ओपीडी-पार्किंग।
 2. ऑकलैंड-गुहा, दन्त-चिकित्सालय-पार्किंग।
 3. एसडीए-पार्किंग, विकासनगर, टूटपार्किंग।
 4. विकासनगर, लक्कड़-बाजार, ऑकलैंड- गुहा लिफ्टः। अस्य वर्षे अपि केवलं पत्रेषु एव सीमिताः एते 4 प्रकल्पाः।
 1. कार्टर-मार्गस्थे विधानसभायाः उड्डयनसेतुः (40 कोटिरूप्यकाणि)।
 2. खलीणीस्थे द्विपमार्गे- उड्डयनसेतुः (17 कोटिरूप्यकाणि)।
 3. मालरोडे विद्युत् तन्त्रीणां भूमिगत-करणस्य प्रकल्पः (50 कोटिरूप्यकाणि)।
 4. सर्कुलर- रोडस्य विस्तारः (122 कोटिरूप्यकाणि)।

कृषकानाम् आन्दोलनेन प्रभावितं जनजीवनं, वाहनानां दीर्घपङ्क्त्यः सर्वत्र दृष्टाः

हिमसंस्कृतवार्ता:। सस्यानां न्यूनतममूल्येन सहितम् आहत्य 13 आवेदनानां कृते गत 35 दिनेभ्यः बुभूक्षान्दोलने उपविष्टाः कृषकनेता जगजीतसिंहडड्डुवालस्य समर्थने किसान-मजदूर-मोर्चा (केएमएम) तथा च संयुक्त-किसान-मोर्चा (एसकेएम) गैरराजनैतिकाः इत्यादिनां विविधकृषकसंगठनानां पञ्जाबबंद इत्येतम् कतिपयस्थानेषु विहाय विशालं समर्थनं प्राप्तम्। सोमवासरे राज्ये सर्वत्र कृषकाः रेलमार्गेषु प्रमुखेषु मार्गचतुष्पथेषु च आन्दोलनं कृतवन्तः, येन रेलमार्गं च अवरुद्धम्। कृषकनेता सरबनसिंह पंडेरः पंजाबबन्धस्य समर्थनार्थं सर्वेषां प्रति आभारं प्रकटितवान्। शाकधान्यविपणयः निरुद्धाः एव सन्ति इति सः अवदत्। आटोरिक्षाः मार्गैः बहिः एव आसन्। अनेके सिक्खसंस्थाः छात्रसङ्घाः च स्वसमर्थनं कृतवन्तः, पञ्जाबस्य प्रत्येकस्य खण्डस्य जनाः अस्य कार्यस्य समर्थनं कृतवन्तः। सरवानसिंहपाण्डेर् इत्यनेन उक्तं यत् बन्धस्य समये आदिनम् आपत्कालीनसेवाः कार्यरताः एव आसन्। प्रायः २७० स्थानेषु मार्गपिहतः आसीत्। १७५ स्थानेषु विरोधान्दोलनानि अभवन्, येन रेलमार्गसेवायां बाधा अभवत्। सायं ४ वादने कृषकाः विरोधं उत्पापितवन्तः, तदनन्तरं दिल्ली-अमृतसर-राष्ट्रीय-राजमार्गं वाहनानि गन्तुं आरब्धानि। पञ्जाबविश्वविद्यालयचण्डीगढसहिताः सर्वेऽपि विश्वविद्यालयेषु सोमवासरे भवितुं परीक्षाः स्थगिताः आसन्। कृषकनेता सरबनसिंह पाण्डेर् उक्तवान् यत् वयं कस्यचित् आपणं पिहितं कर्तुं बाध्यं न कृतवन्तः। व्यापारमण्डलेभ्यः, आयोग-एजेण्ट-सङ्घेभ्यः, संघेभ्यः, संघेभ्यः च समर्थनं प्राप्तम्। प्रायः २७० स्थानेषु

प्रदर्शनानि अभवन्। कृषकान्दोलनेन रेलविभागस्य वन्देभारतसहिताः १६३ रेलयानानि स्थगितानि जातानि। पुणेत्तः जम्मूतर्वी गच्छन् झेलुम् एक्स्प्रेस् जालन्धर केन्ट स्टेशने स्थगितम्। उत्तरप्रदेश, पुणे, बिहार, कोलकाता इत्यादिषु अन्यराज्येषु यात्रिकाः जालन्धर-अमृतसर-लुधियाना-रेलस्थानकेषु व्याकुलाः एव आसन्। रेलयानस्य रद्दीकरणे बहवः यात्रिकाः होटेलेषु एव स्थातव्याः आसन्। पञ्जाबतः अष्टराज्येषु ५७६ मार्गं गच्छन्तः बसयानानि अपि बन्दाः एव आसन्। हरियाणा-हिमाचल-सहितानाम् अन्यराज्यानां बसयानानि अपि पञ्जाब-नगरं न आगतानि। एतदतिरिक्तं गैस-पेट्रोल-पम्प इत्यादिभिः सहितं विपणयः अपि पिहिताः आसन्, परन्तु लुधियाना-नगरस्य प्रसिद्धः विस्तृतः विपणयः उद्घाटितः एव आसीत्। अत्र ये कृषकाः स्वविपणीं पिधातुं आगतवन्तः तेषां विपणिस्वामिभिः सह विवादः अभवत्। जालन्धरे पदयात्रिकाणां रोधं कृत्वा कृषकाणां पुलिसानां च मध्ये संघर्षः अभवत्। लुधियाना-नगरे बस्तीजोधवालचौक-खन्ना-इत्यत्र जाम-विषये कृषकाणां जनानां च मध्ये विवादः अभवत्। लुधियानानगरस्य लाडोवालटोल्लाजा इत्यत्र मार्गं अवरुद्धं कुर्वन्तं कृषकं धावितुं प्रयत्नं कृतवान्, तदनन्तरं सः गृहीतः। सः भ्रान्त्या एव अभवत् इति अवदत्। जालन्धरस्य कृषकाणां स्थगनस्य मध्ये विवाहस्य शोभायात्रा अटत्। तेषु वरस्य यानं अपि आसीत्। परन्तु वरः तत् बहिः निष्कास्य कृषकसङ्घस्य ध्वजं धारयित्वा कृषकाः चिरं जीवन्तु इति नारा उत्पापितवान्। ततः विवाहशोभायात्रा कृत्वा अग्रे अगच्छत्।

जनानां स्वास्थ्यलाभाय अत्याधुनिकचिकित्सासाधनानाम्, यन्त्राणां च क्रयणे प्रायः १५७० कोटिरूप्यकाणां राशिः व्ययिता भविष्यति-मुख्यमन्त्री सुखुः

हिमसंस्कृतवार्ता:। मुख्यमन्त्री सुखविन्दरसिंह सुखुः सोमवासरे स्वास्थ्यविभागस्य समीक्षासभायाः अध्यक्षतां कुर्वन् राज्यसर्वकारः स्वास्थ्यक्षेत्रस्य व्यवस्थापरिवर्तनकार्यं कुर्वन् अस्ति इति अवदत्। राज्यस्य जनानां स्वास्थ्यलाभाय अत्याधुनिकचिकित्सासाधनानाम्, यन्त्राणां च क्रयणे प्रायः १५७० कोटिरूप्यकाणां राशिः व्ययिता भविष्यति। सुखमहोदयः अवदत् यत् चिकित्सामहाविद्यालयानाम् उन्नयनं न्यूरोलोजी, ऑन्कोलॉजी, आर्थोपेडिक्स इत्यादिविभागेषु रोबोटिकशल्यक्रियासुविधाभिः सह क्रियते। अनेन वैद्यानां कार्यभारः न्यूनीकरिष्यते, उपचाराधीनाः रोगिणः अपि लाभं प्राप्नुयुः। सः अवदत्

यत् आईजीएमसी शिमला तथा डॉ. राजेन्द्र प्रसाद-शासकीय-चिकित्सा-महाविद्यालयः, टाण्डा इत्यत्र अत्याधुनिकपीईटी स्कैन तथा एमआरआई मशीन् इत्येतयोः स्थापनस्य प्रक्रिया प्रचलति, तत् शीघ्रमेव जनसामान्यं प्रति समर्पितं भविष्यति। मुख्यमन्त्री उक्तवान् यत्, हमीरपुरस्य डॉ. राधाकृष्णन-शासकीय-चिकित्सामहाविद्यालये अपि अत्याधुनिकसुविधायुक्तं कर्करोगसेवा उत्कृष्टताकेन्द्रं स्थापितं भविष्यति, यस्य अनुमानतः ३०० कोटिरूप्यकाणां व्ययः भविष्यति। सः अवदत् यत् राज्यस्य प्रथमेन साइक्लोट्रॉन् यन्त्रेण सह विकिरणस्य, परमाणुचिकित्साचिकित्सायाः च सौविध्यमपि उपलभ्यन्ते। अस्मिन् केन्द्रे कर्करोगिणां कृते १५० शय्यानां सुविधा अपि भविष्यति। संगोष्ठ्यां स्वास्थ्य-परिवारकल्याणमन्त्री डॉ.धनीरामशांडिलः, विधायकः संजयअवस्थी, अजयसोलंकी, सचिवः स्वास्थ्य एम.सुधादेवी, विशेषसचिवः डॉ.अश्विनीशर्मा, अन्ये वरिष्ठाधिकारिणः उपस्थिताः आसन्।

हिमसंस्कृतवार्ता: डॉ.विवेकः, जोगिन्दरनगरम्

सामान्यज्ञानम्

- प्रश्नः 1. भारते टिहरी - जलबन्धः कुत्र अस्ति?
उत्तरम् - भागीरथी - नद्यम् (उत्तराखण्डे)
- प्रश्नः 2. 'ध्वन्यालोकः' इत्यस्य रचयिता कः अस्ति?
उत्तरम् - 'आनन्दवर्धनः'।
- प्रश्नः 3. 'गङ्गायाः समीपम्' इत्यस्य समस्तं पदं किम्?
उत्तरम् - उपगङ्गम्। (अव्ययीभावः)
- प्रश्नः 4. 'सदाचारः' इत्यस्य सन्धिविच्छेदं कुरुत-
उत्तरम् - 'सत्+ आचारः'।
- प्रश्नः 5. राज्यसभायाः कार्यकालः कियद् भवति?
उत्तरम् - राज्यसभायाः प्रत्येकस्य सदस्यस्य कार्यकालः षड्वर्षीयः भवति।
प्रत्येकद्विवर्षे तस्याः एकतृतीयांशः सदस्याः निवृत्ताः भवन्ति, तेषां स्थाने नूतनसदस्यानाम् निर्वाचनं भवति।
एतेन प्रकारेण राज्यसभायाः कार्यम् निरन्तरं प्रवर्तते

जनवरी २ दिनाङ्के हिमाचले जलवायुपरिवर्तनस्य सम्भावना

हिमसंस्कृतवार्ता:। जनवरी २ दिनाङ्के हिमाचले जलवायुपरिवर्तनस्य सम्भावना वर्तते। तदनन्तरं निरन्तरं हिमापातः आरभ्यते। मौसमविभागेन हिमापातस्य विषये संसूचना अधिसूचिता अस्ति तथा च एतत् दृष्ट्वा सर्वेभ्यः विभागेभ्यः सतर्काः भवितुं परामर्शः दत्तः अस्ति। उपरितनक्षेत्रेषु जनवरीमासे २ दिनाङ्के हिमापातः आरभ्यते, जनवरीमासे ३ दिनाङ्कात् हिमापातेन सह वर्षा अपि आरभ्यते। ऋतौ तृतीयवारं हिमाचले हिमापातस्य सम्भावना वर्तते। राज्ये हिमवृष्ट्या च कृषकाः मालिनः च निःश्वासं गृहीतवन्तः। शिमला, कुल्लू, भरमौर-पाङ्गी क्षेत्रेषु सेबस्य शून्यघण्टाः सम्पन्नाः सन्ति। यत्र ऊना, काङ्गरा, हमीरपुर, बिलासपुर इत्यादिषु समतलक्षेत्रेषु कृषकाणां कृते गोधूमसस्यानां रोपणार्थं पर्याप्तं जलं प्राप्तम् अस्ति।

काङ्गडा-मक्लोड्गञ्ज-बसस्थानकं च सर्वकारः स्वस्य नियन्त्रणे ग्रहीष्यति

हिमसंस्कृतवार्ता:। काङ्गरा-बसस्थानकं, मक्लोड्गञ्ज-बसस्थानकं च सर्वकारः स्वस्य नियन्त्रणे ग्रहीष्यति। बसस्थानकप्रबन्धनप्राधिकरणेन तान् स्वनियन्त्रणे ग्रहीतुं कथितम् अस्ति। अस्मात् पूर्वं ठेकेदारकम्पन्या सह अपि एकवारं वार्तालापः भविष्यति। एतदर्थं सर्वकारेण अधिकारिभ्यः निर्देशः दत्ताः सन्ति। अधुना एव मुख्यमन्त्रिणा सह आयोजितायां सभायां बसस्थानकप्रबन्धनप्राधिकरणस्य अधिकारिणः वार्तालापं कर्तुं कथिताः, अन्यथा २५ कोटिरूप्यकाणां मध्यस्थताराशिं दत्त्वा स्थापनं स्वनियन्त्रणे गृह्यन्तु। पूर्वं प्रकरणं मन्त्रिमण्डलं प्रति गतं, मन्त्रिमण्डलेन २५ कोटिरूप्यकाणां राशिं दातुं निर्णयः कृतः। उभयोः बसस्थानयोः विषयः विवादास्पदः अस्ति, न्यायालयेन मध्यस्थतायाः निर्णयः कृतः अस्ति। अधुना बसस्थानकप्रबन्धनप्राधिकरणाय धनं दातुं सर्वकारः सज्जः अस्ति, यया बसस्थानकानि केवलं तेषां अधीनं संचालिताः भविष्यन्ति इति उक्तम्। अधुना एव बसस्थानकप्रबन्धनप्राधिकरणस्य संचालकमण्डलस्य सत्रे अस्य विषयस्य चर्चा अभवत्, यस्मिन् बसस्थानकद्वयं पुनः स्वहस्ते ग्रहीतव्यमिति निर्णयः कृतः। एतदर्थं अधुना सर्वकारेण मध्यस्थतायै २५ कोटिरूप्यकाणां राशिं दातुं आग्रहः कृतः। एतेन बसस्थानकप्रबन्धनस्य समस्यायाः समाधानं जातम्, यस्य समीपं धनं नासीत्।

॥ श्रीरामायणकथा ॥

उत्तरकाण्डम्!

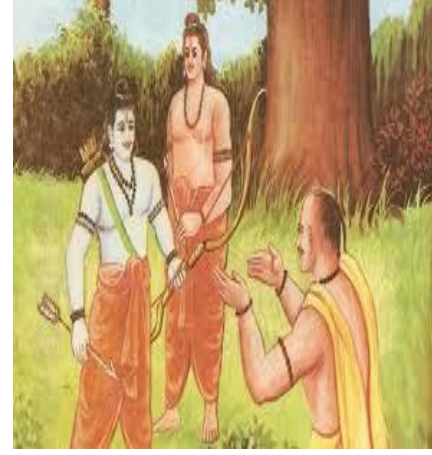
(द्विपञ्चाशत्तमः सर्गः)

रामस्य समीपं मृतपुत्रम् आदाय

कस्यचिद् ब्राह्मणस्य आगमनम्।

(द्वितीयः खण्डः)

राजा रामचन्द्रः तस्य द्विजस्य करुणं दुःखशोकसमन्वितं परिवेदनं श्रुत्वा स्वयं दुःखेन सन्तप्तः मन्त्रिणः नैगमान् भ्रातृन् वसिष्ठं वामदेवं च आह्वयत्। ततः वसिष्ठेन सह अष्ट द्विजाः राजभवनं प्रवेशिताः। भवनं प्रविश्य ते द्विजाः देवसङ्काशं राजानं रामं वर्धस्व इति अब्रुवन्। मार्कण्डेयः, मौद्गल्यः, वामदेवः, काश्यपः, कात्यायनः, जाबालिः, गौतमः नारदश्च एते सर्वे द्विजर्षभाः आसनेषु उपवेशिताः। समनुप्राप्तान् तान् ऋषीन् पाञ्चलिः श्रीरामः अभ्यवादयत्। मन्त्रिणः नैगमाश्च यथाहम् अनुकूलिताः। ततः राघवः तेभ्यः सर्वेभ्यः उपविष्टेभ्यः द्विजेभ्यः दरिद्रब्राह्मणेन उक्तं सर्वं न्यवेदयत्। राज्ञः तद्वचनं श्रुत्वा महामुनिः नारदः ऋषीणां सन्निधौ तद्वाक्यं स्वयं वक्तुम् आरभत हे राजन्! यथा अकाले बालस्य सङ्घ्नं श्रुत्वा कर्तव्यतां कुरुष्व। हे रघुनन्दन! पुरा कृतयुगे केवलं ब्राह्मणाः तपस्विनः आसन्। अब्राह्मणाः कथञ्चनापि न। तस्मिन् युगे प्रज्वलिते ब्रह्मभूते ह्यनावृते सर्वे दीर्घदर्शिनः अमृत्यवश्च आसन्। ततः त्रेतायुगे पूर्वेण तपसान्विताः क्षत्रियाः अजायन्त। पूर्वजन्मनि ते सर्वे वीर्येण तपसा च अधिकाः श्रेष्ठाः आसन्। कृतयुगे ब्राह्मणाः तपसा वीर्येण च श्रेष्ठाः आसन्, क्षत्रियाः तथा नासन् किन्तु त्रेतायुगे ब्राह्मणाः क्षत्रियाः च वीर्येण तपसा च समानाः। तथापि त्रेतायुगे क्षत्रियाणाम् अपेक्षया तपसा ब्राह्मणाः श्रेष्ठाः इति दृष्ट्वा मनुमुख्याः धर्मप्रवर्तकाः सर्वसम्मत्या चातुर्वर्ण्यस्य सङ्गतम् अकुर्वन्। तस्मिन् युगे प्रज्वलिते ब्रह्मभूते ह्यनावृते अधर्मस्य पादमेकं पृथिवीतले अपातयत् अतः अधर्मेण संयुक्तं मनुष्याणां तेजः तु मन्दं हि भविष्यति। अधर्मेण तस्मिन् अनृते पातिते महीतले कृतयुगस्य अपेक्षया त्रेतायुगस्य मनुष्याणाम् आयुः प्रभावश्च हीनः अभवत्।

हिमसंस्कृतवार्ता, प्रदीपः
pradipnath997@gmail.com

अधर्मेण पातिते तस्मिन् अनृते महीतले अस्मिन् त्रेतायुगे सत्यधर्मपरायणाः ब्राह्मणाः क्षत्रियाः च आयुःक्षयनिवारणार्थं शुभान्येव आचरन्तः यज्ञं दानं तपश्च कुर्वन्ति। वैश्याः शूद्राश्च तेषां सेवायां रताः भवन्ति। इत्येव तेषां परमो धर्मः। द्वापरयुगे ब्राह्मणाः क्षत्रियाः वैश्याश्च तपश्चर्याम् आचरिष्यन्ति। शूद्राणां तु तपश्चर्या कलौ युगे भविष्यति किन्तु अस्मिन् त्रेतायुगे शूद्राणां तपश्चर्या नाम महान् अधर्मः। हे राजन्! अस्मिन् त्रेतायुगे कश्चन दुर्बुद्धिः तव राज्ये घोरं तपः समाचरति। तेन हि अयं बालः हतः। हे रघुनन्दन! दुर्मतिर्नरः यस्य राज्ञः राज्ये अधर्ममकार्यं च करोति तस्मिन् राज्ये सः राजा क्षिप्रं नरकं याति इत्यत्र संशयः नास्ति। धर्मेण प्रजाः पालयन् कश्चन राजा अधीतस्य तप्तस्य सुकृतस्य कर्मणः च षष्ठं भागं प्राप्नोति किन्तु यः राजा प्रजाः न रक्षति सः कथं पुण्यकर्मणः षष्ठं भागं प्राप्नुयात्! हे पुरुषशार्दूल! स्वकं विषयं मार्गस्व, यत्र दुष्कृतं पश्यसि तत्र यत्नं समाचर। एवं करोषि चेत् नृणां धर्मवृद्धिः आयुर्विवर्धनं च भविष्यति। अपिच अयं मृतबालकोऽपि जीवितः भविष्यति।

देहराक्षेत्रस्य 41 वर्षीयः आईटीबीपी सैनिकः जम्मुकार्यस्थले मृतः

हिमसंस्कृतवार्ता:। कांगड़ाजनपदः देहराक्षेत्रस्य 41 वर्षीयः आईटीबीपी इत्यस्य युवकः संदीपकुमारः सपुत्रः बलबीरसिंहः इत्यस्य जम्मुकश्मीरे कार्यस्थले मृत्युः अभवत्। बटूलठौरस्थानकस्य पुत्रस्य मृत्योः आकस्मिकवार्ता प्राप्तमात्रेण बृद्धमातापितृसहितं पत्न्याः उपरि दुःखस्य पर्वतः पतितः। सन्दीपकुमारः एव तस्य मातापितृणां सहायकः आसीत्। सन्दीपठाकुरः अद्यैव स्वपितामह्याः मृत्योः अनन्तरं १७ दिसम्बर दिनाङ्के स्वगृहम् आगतः आसीत्, नवदिनानि पूर्वं अर्थात् २० दिसम्बर दिनाङ्के पुनः कर्तव्यपथं गतवान्। पिताबलबीरसिंहेन उक्तं यत् सन्दीपस्य कार्यस्थलात् सूचना प्राप्ता यत् तेषां पुत्रः अस्वस्थः अस्ति किञ्च जम्मुचिकित्सालये उपचाराधीनः अस्ति। तत्श्रुत्वा सम्बन्धिनः जम्मु प्रति प्रस्थिताः परञ्च प्राप्तिपूर्वमेव तस्य मृत्युः अभवत्। डीएसपी अनिलठाकुरेणोक्तं यत् सैनिकस्य पार्थिवं देहं गतदिने देहरा प्राप्तमस्ति।

"लौकिकन्यायकोशः"

"महामत्स्यतीरन्यायः"

महान् मत्स्यः तीरात् तीरान्तरं प्रति गच्छति। तदा सः तीरात् भिन्नः न भवति। तीरस्य कोऽपि परिणामः तस्मिन् न भवति। तथैव आत्मा जाग्रदादिस्थितिषु सर्वत्र स्पन्दते चेदपि तासां कोऽपि परिणामः आत्मनि न भवति। स सर्वथा निर्लिप्त एव भवति इति भावः। यथा- "महामत्स्य उभे कूले सञ्चरति पूर्वं च अपरं च। एवमेवायं पुरुष एतान् सञ्चरति स्वप्नान्तं बुद्ध्यान्तं चेति"। (बृहदारण्यकोपनिषद् ४-३-१८)

डा. वर्षा प्रकाश टोणगांवकर पुणे/ महाराष्ट्रम्

याज्ञवल्क्यस्मृतौ निहितं जलव्यवस्थापनस्य आधुनिकोपयोगिता

शोधार्थी - मनीषा संस्कृत विभाग: ह.के.वि, महेन्द्रगढ़

याज्ञवल्क्यस्मृतिः हिन्दुधर्मपरम्परायाः पुस्तकम् अस्ति । अस्य विषयवर्णनविधिः अतीव प्रसिद्धा अस्ति । याज्ञवल्क्यस्मृतौ केचन विषयाः सन्ति ये आधुनिकसमाजस्य राजनीतिषु च अस्पृष्टाः अप्रयुक्ताः च सन्ति, परन्तु अद्यत्वे ते निश्चितरूपेण अनिवार्याः सन्ति। अद्य अस्माकं समाजः जलप्रदूषणस्य समस्याया पीडितः अस्ति, अस्य मुख्यकारणम् अस्ति यत् वयं याज्ञवल्क्येन प्रस्तावितायाः शिक्षायाः अनुसरणं न कुर्मः। याज्ञवल्क्येन आचार-अध्यायस्य स्नातवह-प्रकरणे उक्तं यत् मार्ग-जल-भस्म-आदिषु मल-मूत्रं च न निर्वहनीयम्, जल-धूम-रक्त-मूत्र-वीर्य-अभिमुखे अपि मल-मूत्रं न निर्वहनीयम् न जले अवशिष्यताम्। याज्ञवल्क्येन केवलं नियमः कृतः आसीत् यत् नद्यां मलमूत्रेण जलं न दूषितव्यं, कदाचित् सः कल्पितवान् अपि न स्यात् यत् आगामियुगेषु न केवलं मनुष्यः जले मलमूत्रं मुञ्चति, अपितु कृत्रिमनालिकाभिः अपि विषाक्तरसायनानि अपशिष्टानि च जले नद्यां च प्रवहनं करिष्यति। अद्यतनस्य वैज्ञानिकयुगस्य जनाः याज्ञवल्क्यस्य अस्य सिद्धान्तस्य महत्त्वं विस्मृतवन्तः । अस्य याज्ञवल्क्यस्य नियमस्य अर्थः अस्ति यत् प्राकृतिकं जलं न दूषितं भवेत्, स्वच्छं तिष्ठेत्। अतः देशस्य सामान्यजनाः स्वच्छया याज्ञवल्क्येन प्रस्तावितानां सम्यक् नियमानाम् अनुसरणं जलसंरक्षणस्य हिताय कुर्युः इति आवश्यकता वर्तते। अनेकग्रामेषु शिक्षिताः जनाः अपि मुक्ततया नदी-तडाग-नालिकादीनां मलविसर्जनार्थम् उपयोगं कुर्वन्ति, यत् उपर्युक्तनियमस्य सर्वथा विरुद्धम् अस्ति। अस्मात् कारणात् जनाः मलोरियाप्रकोपरूपेण परिणामं भोक्तुं प्रवृत्ताः सन्ति। अतः भारतसर्वकारेण राज्यस्य ग्राम्यजनाः जलसंरक्षणविषये शिक्षिताः स्युः तदर्थं परियोजनाः चालनीयाः। याज्ञवल्क्येन आचार-अध्यायस्य स्नातवह-धर्म-खण्डे अपि पञ्चमुष्टि-मृदानिष्कासनेन विना परस्य तडागे स्नानं न कर्तव्यम् इति नियमस्य उल्लेखः कृतः अस्ति । अद्यतनसमाजः अनेन नियमेन अस्पृष्टः अस्ति, तस्य उपयोगं न करोति। वस्तुतः अस्य नियमस्य पृष्ठतः अवधारणा अन्येषां तडागं स्वच्छं स्थापयितुं वर्तते। याज्ञवल्क्येन लिखितं यत् 'अन्यस्य तडागः' इत्यस्य अभिप्रायः अस्ति यत् सर्वैः स्वतडागाः स्वच्छाः रक्षणीयाः, परोपकारभावः अत्र कार्यं करोति। यदि अद्यतनदृष्टिकोणे एतं नियमं पश्यामः तर्हि अत्र "परस्य" अर्थः तडागाः प्राकृतिकाः वा सर्वकारेण निर्मिताः वा सामूहिकसहभागितया वा निर्मिताः, व्यक्तिगततडागानां विहाय। सम्पूर्णे भारते प्रायः ६ लक्षग्रामाः ८०० नगराणि च सन्ति । यदि प्रत्येकस्मिन् ग्रामे नगरे वा २ तडागाः इति विचार्यते तर्हि सम्पूर्णे भारते कुलतडागानां संख्या १२ लक्ष १ सहस्रं ६०० भविष्यति । ततः अस्मिन् परिस्थितौ यदि कल्प्यते यत् १५,००० जनाः (वर्षं ३०० दिवसान् यावत् प्रतिदिनं प्रायः ५० जनाः) प्रतिवर्षं तडागे स्नानं कुर्वन्ति तथा च प्रत्येकं व्यक्तिः प्रतिदिनं ५ मुष्टिभ्यां मृत्तिकां बहिः गृह्णीयात् तर्हि ७५,००० मुष्टिभ्यां अर्थात् १५,००० कि.ग्रा. मृत्तिकां निष्कासयिष्यति। तात्पर्यम् अस्ति यत् प्रतिवर्षं यदि एकस्मात् तडागात् १५० क्विन्टल मृत्तिका बहिः निष्कासिता भवति तर्हि एतादृशी स्थितिः भविष्यति यत् प्रत्येकं तडागं वर्षपर्यन्तं स्वच्छं स्थास्यति। सम्प्रति जनाः तडागेषु स्नानं न कुर्वन्ति, परन्तु तदपि प्रत्येकं जनः एतां प्रक्रियां स्वस्य दैनन्दिनकार्यक्रमे समावेशयेत्, तस्य समीपस्थेषु तडागेषु एषः नियमः प्रयोक्तव्यः। अद्यत्वे देशस्य राज्यस्य च सर्वकारः लक्षशः रुप्यकाणि व्ययं कृत्वा स्वच्छता-अभियानानि चालयति परन्तु प्रामाणिककार्यस्य अभावात् तडागाः मलिनाः एव तिष्ठन्ति। तथापि प्रतिवर्षं तडागानां स्वच्छताकर्मणि सर्वकारः न समर्थः भवति। अतः एव एते नियमाः स्वयमेव तडागानां स्वच्छतां सुनिश्चितं कुर्वन्ति। जनजागरूकतां जनयन्ति तथा च तडागस्य निरन्तरं स्वच्छतां स्थापयितुं प्रेरणादायकनियमरूपेण अपि कार्यं कुर्वन्ति। अद्यत्वे महती आवश्यकता वर्तते यत् यदि देशस्य सामान्यजनाः नदीतडागादिजलस्य संरक्षणं कर्तुम् इच्छन्ति, जलप्रदूषणात् स्वं उद्धारयितुम् इच्छन्ति तर्हि याज्ञवल्क्यस्मृतेः व्यावहारिकं आध्यात्मिकं च पक्षं तेषां दैनन्दिनरूपेण कार्यान्वितं भवेत्। याज्ञवल्क्येन प्रस्तावितानां धार्मिककार्यादीनां समावेशं कृत्वा जीवनस्य अस्मिन् क्षेत्रे सामूहिकसहायतां प्रदातुं शक्नुवन्ति।

संस्कृतभारतीदेहरादूनेन समाहूते साप्ताहिके उपवेशने पूर्वप्रधानमन्त्रिणे मनमोहन-सिंहाय प्रदत्ता श्रद्धाञ्जलिः

हिमसंस्कृतवार्ताः, देहरादूनम् 31 दिसम्बरमासः। समग्रे देहरादूनविभागे संस्कृतस्य प्रकाशं प्रसायितुं तत्परेण संस्कृतभारतीदेहरादूनेन विविधयोजनाः क्रियन्ते। न तत्र रामनगरे आयोजयिष्याणं प्रान्तीयसम्मेलनम् अष्टदिवसीयम् आवासीयभाषाप्रबोधनवर्गं साप्ताहिकमेलनं, साप्ताहिककक्षां च समाधृत्य जनपदाध्यक्षस्य डॉ रामभूषणबिजल्वानस्य आध्यक्ष्ये कार्यकर्तृभिः सह उपवेशनं घोषीगलीस्थे पञ्चायतीमन्दिरे सम्पन्नम्। तत्र जनपदमन्त्रिणा डॉ प्रदीपसेमवालनं बिन्दूनाम् उपस्थापनपूर्वकं सहभागिताहेतवे समुपलब्धजनानाम् उल्लेखो विहितः । सहविभागसंयोजकः डॉ नवीनजसोलाः मार्गदर्शनम् अकरोत् । ज्ञातव्यं यत् जनवरीमासस्य द्वितीयदिनाङ्कतः अष्टमं दिनाङ्कं यावत् भाषाप्रबोधनवर्गः रामनगरे नैनीताल समारभते । तस्मिन्नेव अवधौ तस्मिन्नेव स्थले पञ्चमे षष्ठे च दिनाङ्कयोः प्रान्तकार्यकर्तृसम्मेलनं भविष्यति। मेलने चर्चायां निश्चितं यत् श्रीलक्ष्मणसंस्कृतमहाविद्यालये साप्ताहिककक्षायाः आरम्भः वर्गात्तरं प्रत्येकस्मिन् शनिवासरे भविष्यति। स्थानचतुष्टये साप्ताहिकम् उपवेशनं गीताशिक्षणकेन्द्राणां सञ्चालनं च भविष्यति। अन्ते सर्वे समुपस्थिताः कार्यकर्तारः पूर्वप्रधानमन्त्रिणं डॉ मनमोहनसिंहं संस्मरन्तः तस्मै श्रद्धाञ्जलिं दत्तवन्तः। अवसरंऽमुस्मिन् । योगेशकुकरेती, डॉ आनन्द जोशी, माधवपौडेलः, धीरज मैठाणी , अनुमेहा, आशुतोषः, राधाकृष्णमैठाणी, नीतिश मैठाणी, वाणीकुकरेती च समुपस्थिताः आसन् ।

संस्कृतविद्यास्थानानि- ३७ षड् वेदाङ्गानि

यथा मानवः स्वमुखाद्यैः अङ्गैः परिचितो भवति अथवा गाम् अदृष्ट्वा अपि अन्धः तस्याः मुखनेत्रशृङ्गसास्नालाङ्गुलादिभिः अवयवैः एषा गौः इति निश्चेत् प्रभवति तथैव वेदानां सम्यग्ज्ञानं यैः वेदोपकारकैः शास्त्रैः भवति तानि वेदाङ्गानीति कथ्यन्ते। अङ्गयन्ते सम्यक् ज्ञायन्ते अमीभिः इति अङ्गानि इति अङ्गशब्दस्य व्युत्पत्तिः। वेदाङ्गैः वेदानां सम्यग्र्थज्ञाने तेषु निहितस्य कर्मकाण्डस्य सम्पादने च साहाय्यं भवति। वेदरक्षणार्थमपि एतानि वेदाङ्गानि उपयोगीनि सन्ति। अतः उक्तं महाभाष्ये- ब्राह्मणेन निष्कारणो धर्मः षडङ्गो वेदोध्येयः ज्ञेयश्च। मुण्डकोपनिषदि शौनकः अङ्गिरसं पृच्छति- अथ कस्मिन् भगवो विज्ञाते सर्वमिदं विज्ञातं भवति? अङ्गिरसः प्रतिपादयति- द्वे विधे वेदितव्ये इति ह स्म ब्रह्मविदो वदन्ति। परा चैवापरा च। तत्रापरा ऋग्वेदो यजुर्वेदः सामवेदोथर्ववेदः शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरुक्तं छन्दो ज्योतिषमिति। अथ परा यथा तदक्षरमधिगम्यते। एतेन ज्ञायते यत् आहस्य षड् वेदाङ्गानि सन्ति-शिक्षा, कल्पः व्याकरणम्, निरुक्तम्, छन्दः, ज्योतिषं च। अन्यत्रापि उक्तम्- शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरुक्तं छन्दसां चयः। ज्योतिषामयनं चैव वेदाङ्गानि षडेव तु। पाणिनीयशिक्षायां एतेषां षण्णां वेदाङ्गानां तुलना मनुष्यशरीरस्य अवयवैः कृता।

छन्दः पादौ तु वेदस्य हस्तौ कल्पोथ पठ्यते। ज्योतिषामयनं चक्षुः निरुक्तं श्रोत्रमुच्यते। शिक्षा घ्राणं तु वेदस्य मुखं व्याकरणं स्मृतम्। तस्मात्साङ्गमधीत्यैव ब्रह्मलोके महीयते।

- वैदिकमन्त्राः स्वरबद्धाः सन्ति। तेषामुच्चारणे यदि प्रमादः भवति तर्हि मन्त्रार्थः विपरीतः भवति अतः वैदिकमन्त्राणां उच्चारणं सम्यक् कर्तुं स्वरवर्णादिज्ञानम् अत्यन्तम् आवश्यकम्। तत्रप्रतिपादकं शास्त्रं शिक्षा।
- वेदोक्तयागकर्मणां सम्यगनुष्ठानार्थं कर्मणां पौर्वापर्यक्रमः विधिश्च येन शास्त्रेण प्रतिपाद्यते सः कल्पः।
- वैदिकलौकिकोभयविधशब्दानां साधुत्वज्ञानार्थं प्रकृति- प्रत्ययादिविवेचनेन तेषाम् अलौकिकव्युत्पत्तीः येन प्रतिपाद्यते तत् व्याकरणम्।
- वैदिकशब्दानाम् अर्थनिर्वचनं तदर्थं च लौकिकव्युत्पत्तिप्रतिपादनं येन शास्त्रेण कृतं तन्निरुक्तम्।
- वैदिकमन्त्राः छन्दोबद्धाः। गेयतानुकूला परिमाणयुक्ता अक्षररचना छन्दः। तत्रप्रतिपादकं छन्दःशास्त्रम्।
- वैदिकयागकर्मणाम् अनुष्ठानाय विशिष्टः कालः ग्रहस्थितिश्च अपेक्ष्यते। तत्रनिर्धारणार्थं प्रवृत्तं शास्त्रं ज्योतिषम्।

-श्री अभिजित् तोडकरः

9145908156